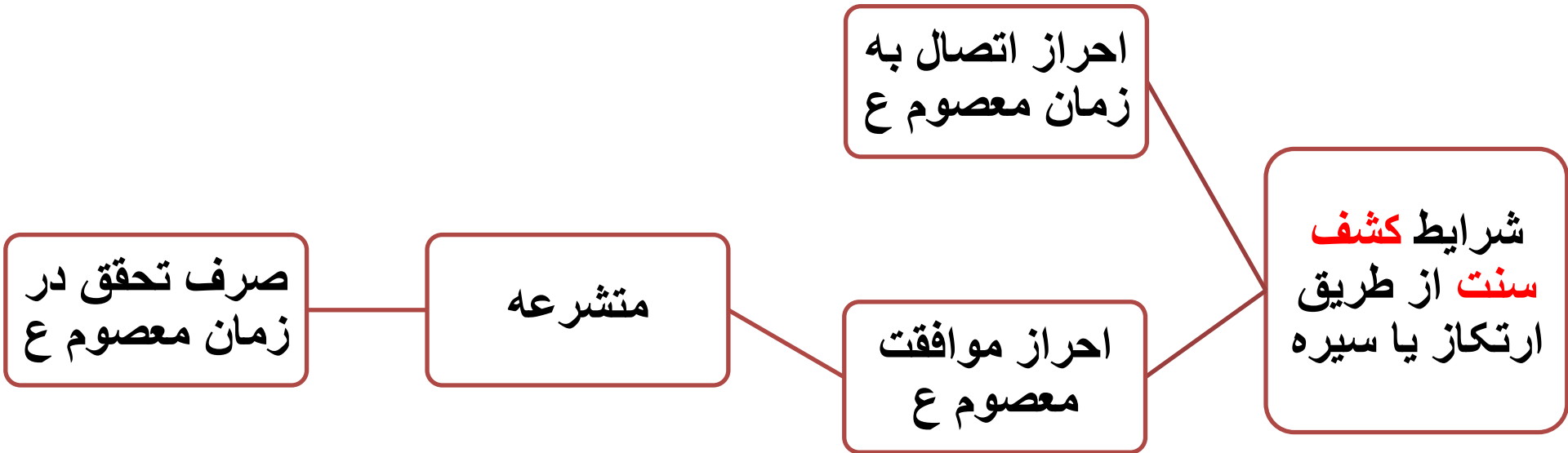
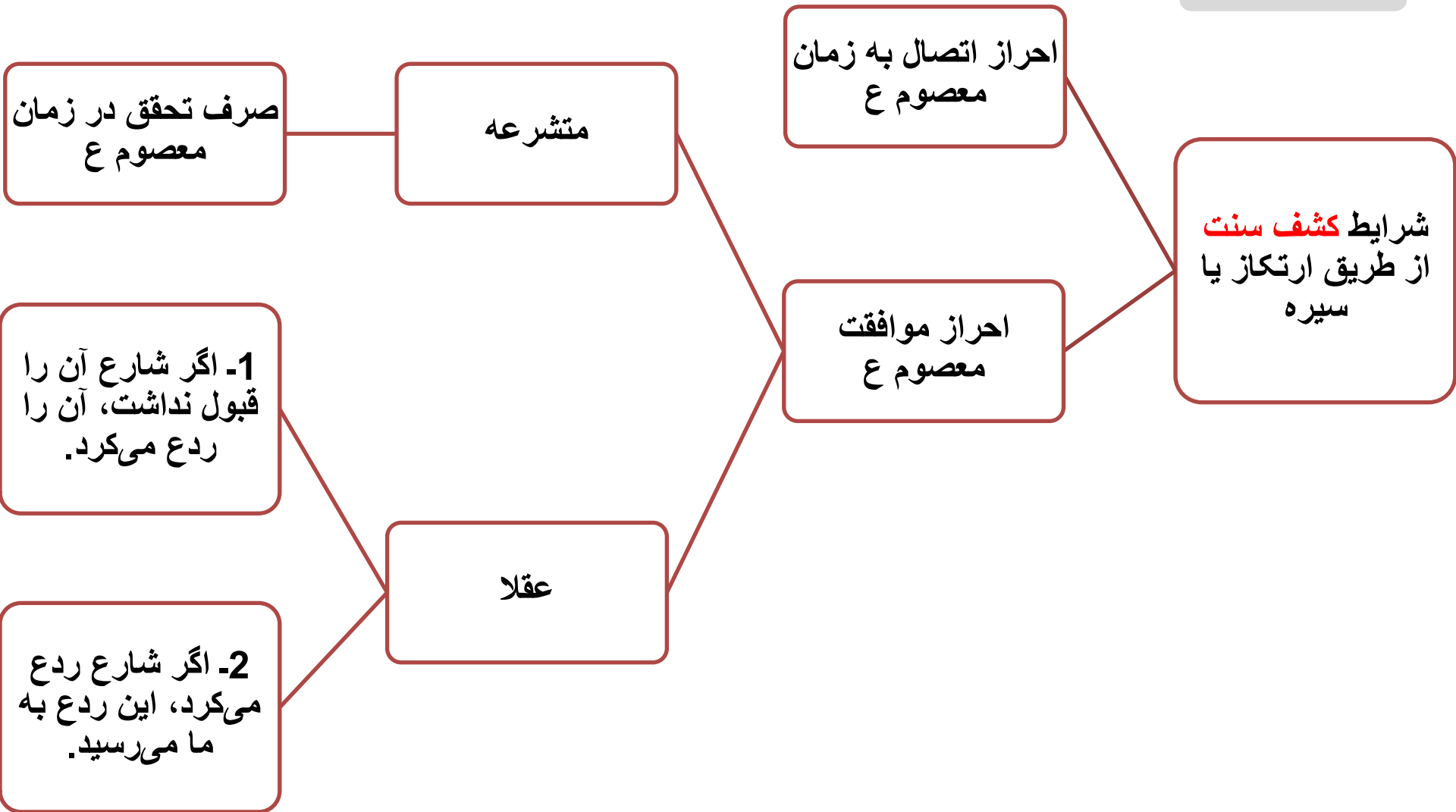

علم أصول الفقه

٢٤-١-٩٣ حجية الظن فى نفسه ٧٣

دراسات الأستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

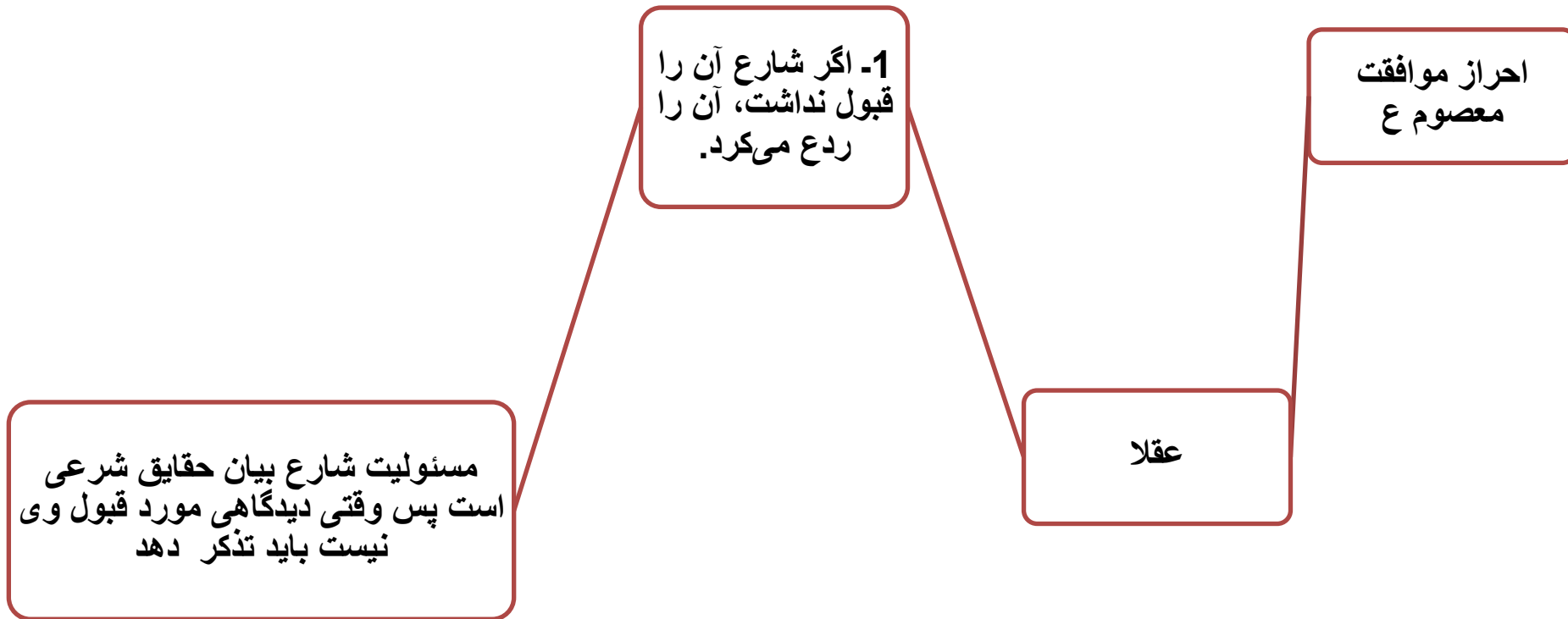

1- اگر شارع آن را
قبول نداشت، آن
را ردع می‌کرد.

عقلا

احراز موافقت
معصوم ع

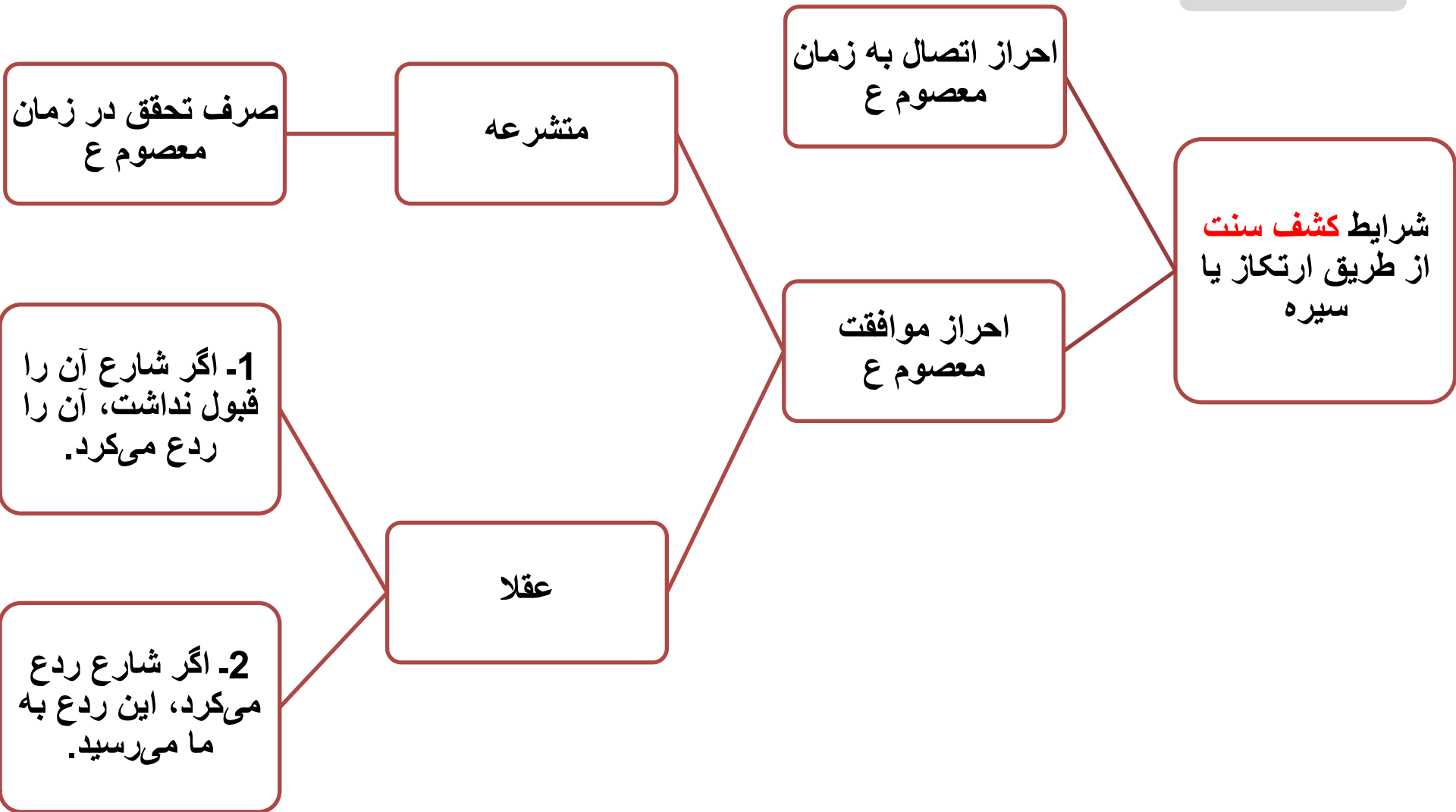
مسئولیت شارع بیان حقایق شرعی
است پس وقتی دیدگاهی مورد قبول وی
نیست باید تذکر دهد

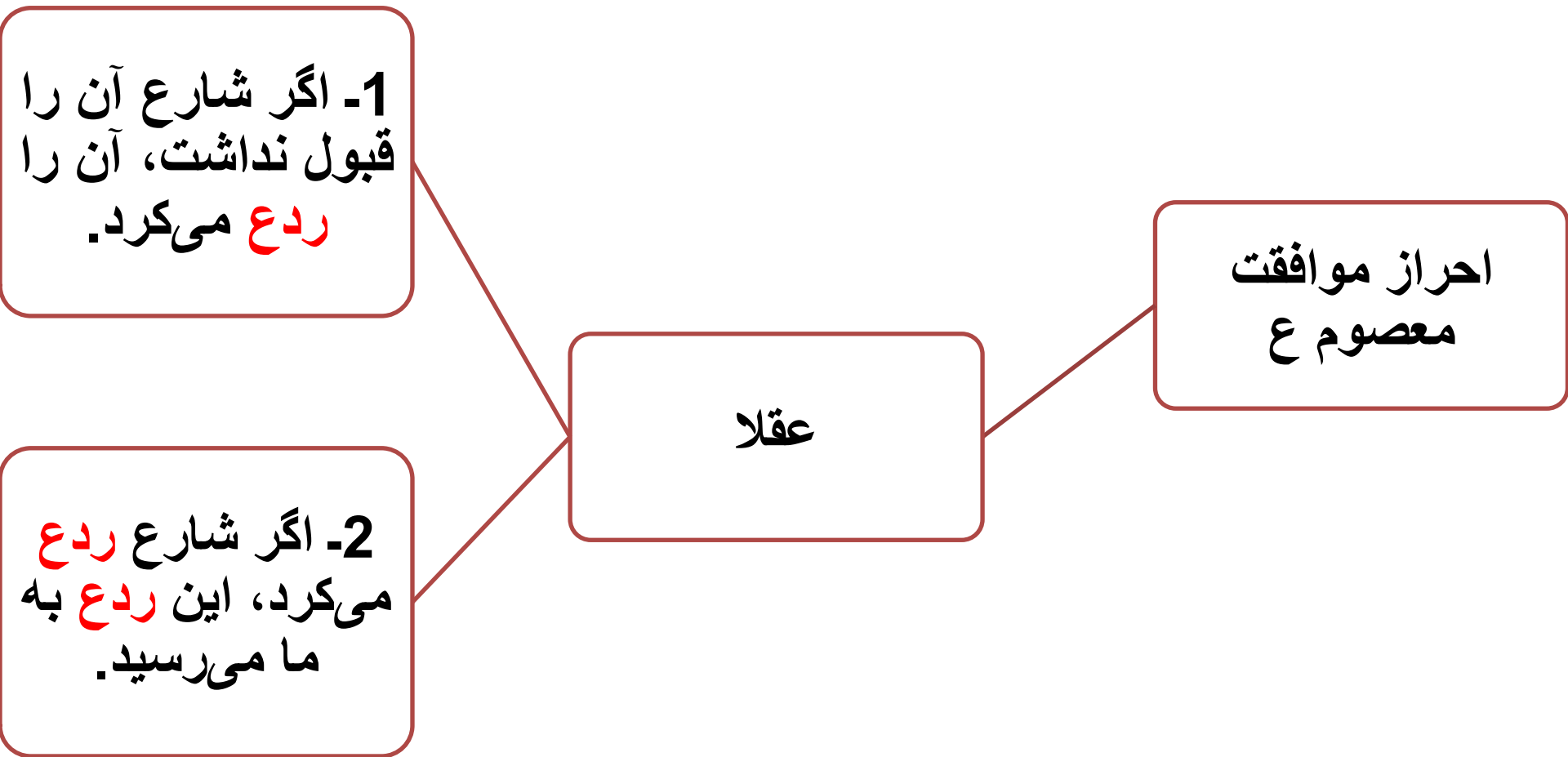
1- اگر شارع آن را
قبول نداشت، آن را
ردع می‌کرد.

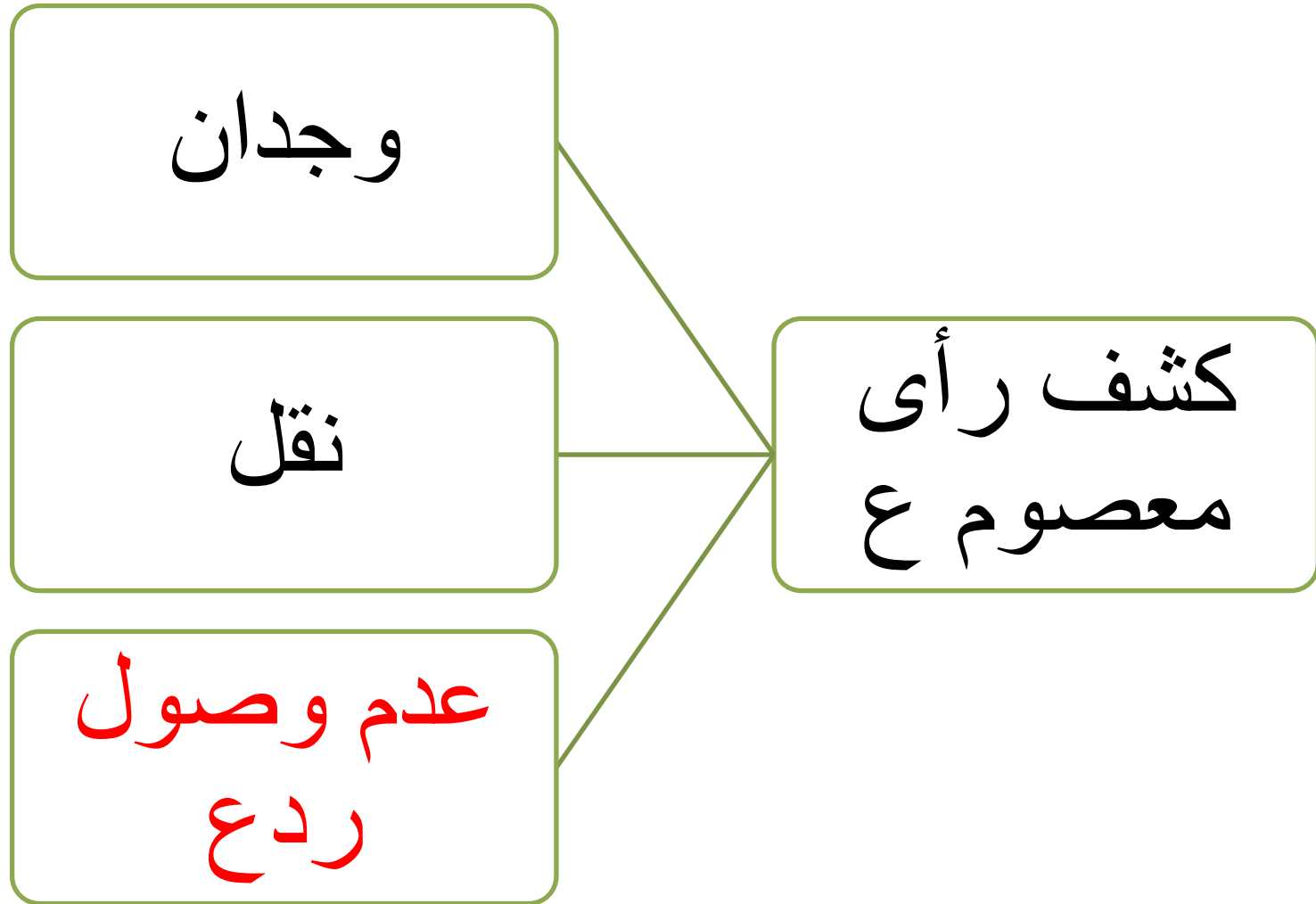
احراز موافقت
معصوم ع

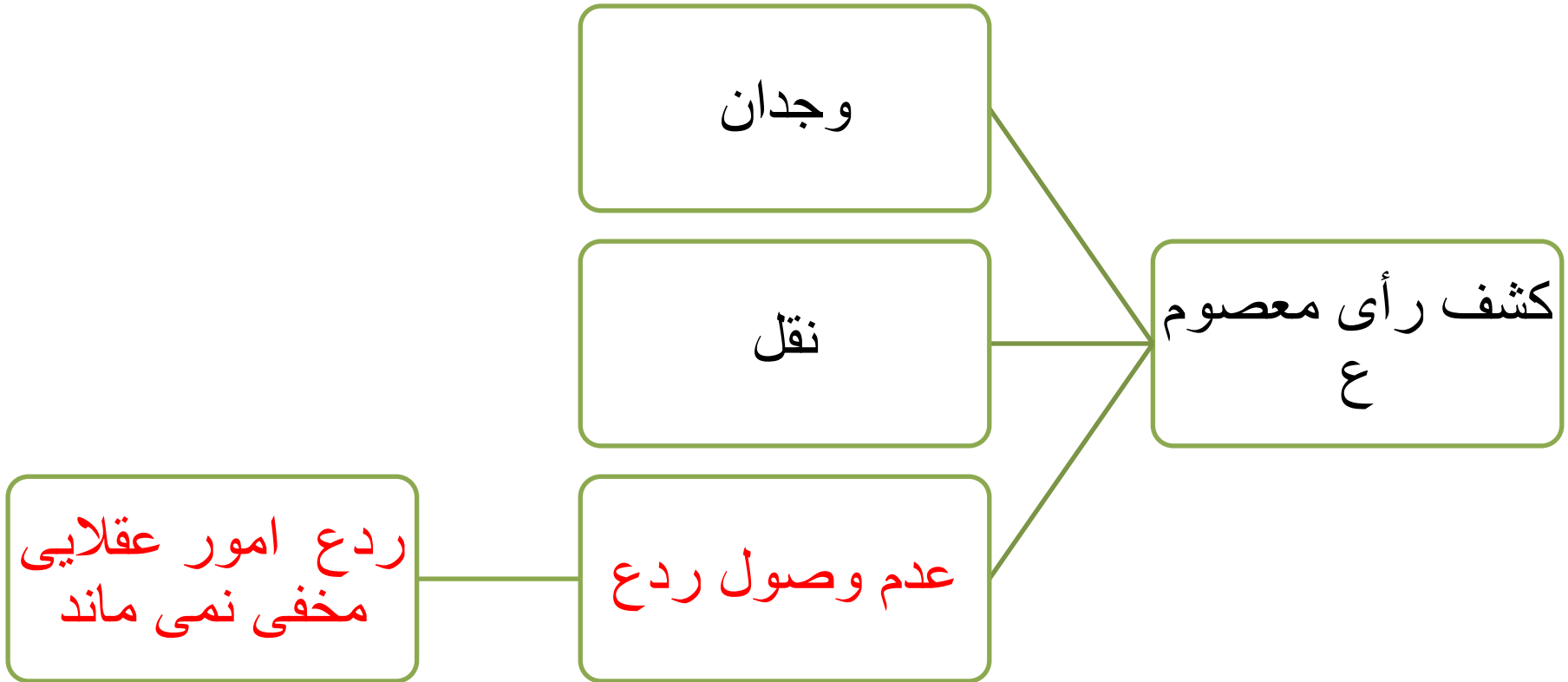
ظهور حال

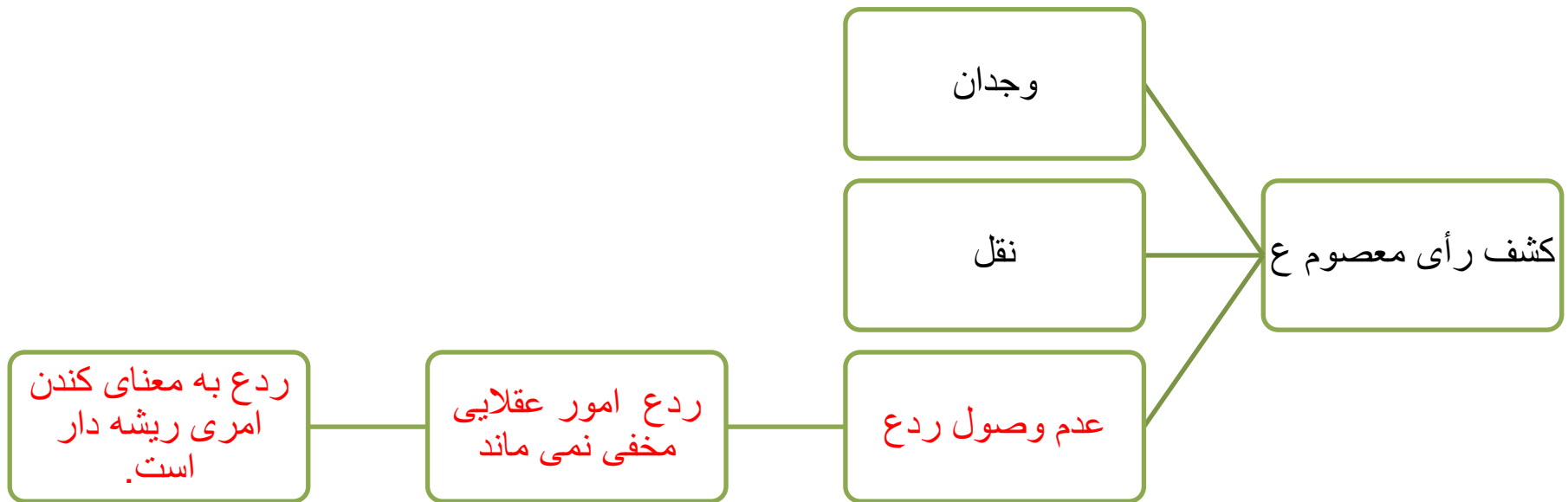
عقلا

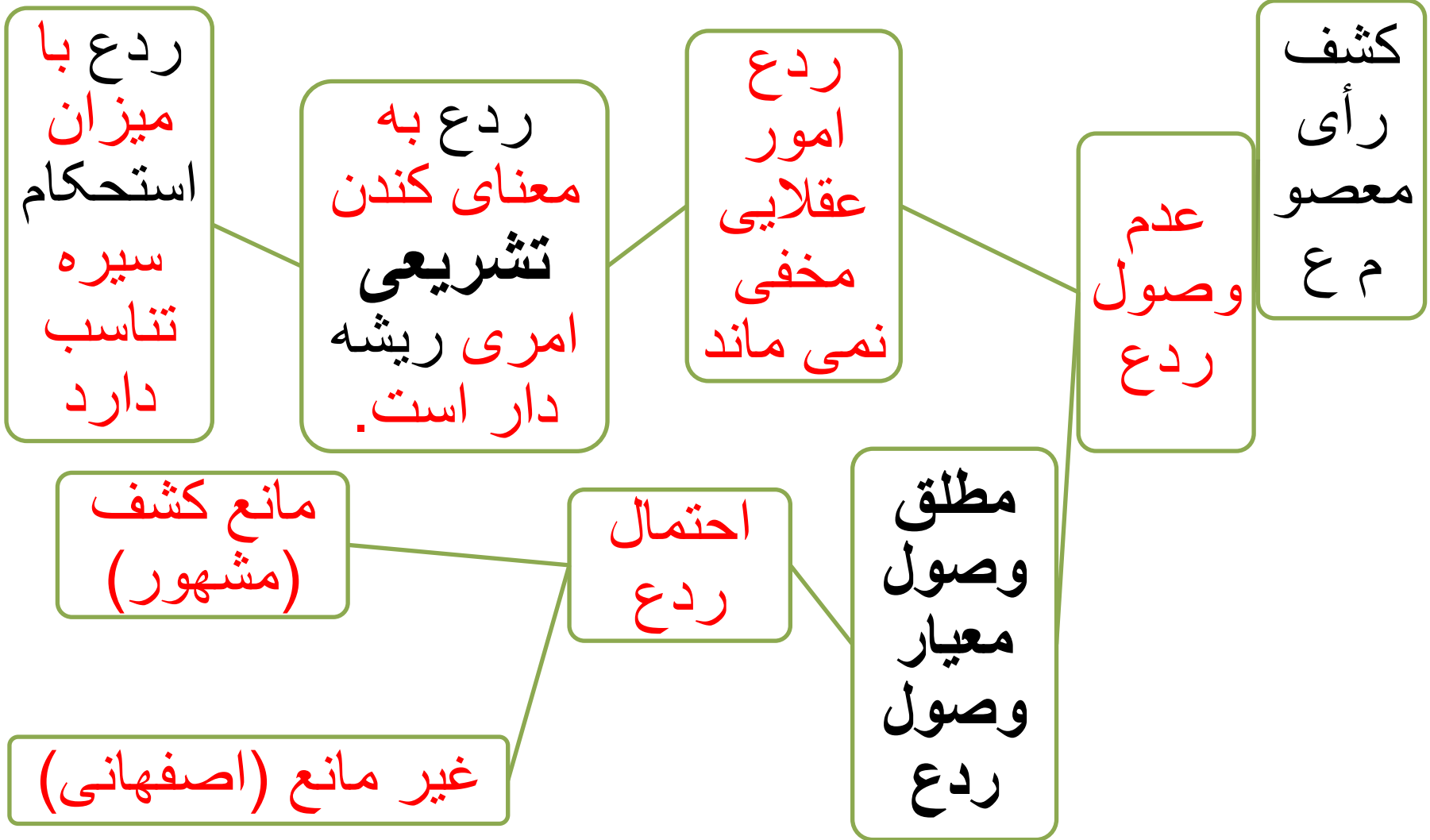

راه کشف امضای معصوم

• مبانی مختلف در شرطیة دوم

• مبانی مشهور

• شهید صدر - رضوان الله تعالى عليه - و بیشتر فقها و اصولی ها فرموده اند باید احراز کنیم یک سیره و ارتکاز امضا شده است تا بتوانیم به عنوان دلیل برای اثبات حکم شرعی به آن تمسک کنیم؛ به عبارت دیگر که حجیت یک سیره یا ارتکاز عقلایی احراز نمی شود مگر اینکه ما احراز کنیم که شارع آن را امضا کرده است.

راه كشف امضای معصوم

- احراز امضا از نظر مشهور به احراز عدم ردع حاصل می شود.
- برای احراز عدم ردع باید عدم وصول ردع احراز شود.
- بنابراین احتمال ردع مانع از تمسک به یک سیره و ارتکاز می شود.

راه کشف امضای معصوم

- مبنای محقق اصفهانی به تقریر شهید صدر
- محقق اصفهانی رضوان الله تعالی علیه - بخلاف نظر مشهور می فرماید سیره یا ارتکاز عقلایی شرعاً حجت است مگر اینکه احراز کنیم که شارع آن را ردع کرده است.
- بنابراین مانع از تمسک به سیره یا ارتکاز احراز ردع است نه احتمال ردع و به تعبیر دیگر احتمال امضاء کافی است و احراز امضا لازم نیست و تا یقین به ردع پیدا نکردیم، اعتبار سیره و ارتکاز به حال خودش باقی است.

راه كشف امضای معصوم

- دلیل ایشان این است که شارع دارای دو حیثیت است: حیثیت عقلایی و حیثیت شرعی.

راه کشف امضای معصوم

- شارع در حیث عقلایی با سایر عقلا شریک است و هر چه عقلا به لحاظ عقلائیت خود می فهمند یا می پذیرند یا عمل می کنند، شارع هم می فهمد و می پذیرد و عمل می کند.
- اما به لحاظ حیثیت شرعی احتمال دارد که یک سیره یا ارتکاز را ردع کند. ولی مادامی که این عدم موافقت را احراز نکرده ایم، می توانیم به این سیره و ارتکاز تمسک کنیم؛ چون ما احراز کردیم که شارع در حیث عقلایی خودش با سایر عقلا در سیره و ارتکاز مشترک است.

راه کشف امضای معصوم

- بنابراین اگر یک سیره یا ارتکاز عقلا زمان شارع را احراز کردیم با توجه به اشتراک شارع با سایر عقلا در حیثیت عقلایی، حتماً شارع هم این سیره یا ارتکاز را هم داشته است. حداکثر احتمال می‌دهیم که شارع از حیث شرعی خود این سیره یا ارتکاز را ردع کرده باشد. پس مادامی که ردع شارع را احراز نکرده‌ایم، این سیره یا ارتکاز برای ما حجت خواهد بود.

راه کشف امضای معصوم

- برای مثال مراجعه به خبر واحد یک امر عقلایی است؛ همانطور که مشهور به همین قائل هستند. بنابراین در زمان شارع هم سیره عمل به آن وجود داشته است. همین مقدار کافی است که بگوییم شارع هم به عنوان یکی از عقلا همین رفتار را داشته است. پس اگر شخص ثقه‌ای به حضرت خبری می‌داد، وی آن را می‌پذیرفت.

راه كشف امضای معصوم

- حداکثر ما احتمال می‌دهیم که شارع این را از حیث شرعی ردع کرده باشد و صرف احتمال پیش‌گفته آن رفتار عقلائی احراز شده شارع را از درجه اعتبار ساقط نمی‌کند و باید یقین کنیم شارع نپذیرفته‌است که یک چنین رفتاری در امور دینی سرایت پیدا کند.

راه کشف امضای معصوم

- این تقریر شهید صدر - رضوان الله تعالى عليه - از نظریه اصفهانی - رضوان الله تعالى عليه - است. تقریر او از این نظریه دارای کاستی‌هایی است. ایشان دو نقد بر این نظریه وارد می‌کند.

راه کشف امضای معصوم

- مبنای محقق اصفهانی به تقریر استاد
- در سخن محقق اصفهانی - رضوان الله تعالی علیه - یک مقدمه **مطویه ای** است که شهید صدر - رضوان الله تعالی علیه - به آن توجه نکرده است، ایشان در استدلال بر اینکه شارع در امور ارتکازی و عقلایی با عقلا مشترک است، مقدمه‌ای دارد که مظفر - رضوان الله تعالی علیه - آن را با این تعبیر بیان می‌کند:
- فلا بدّ أن يحكم الشارع بحكمهم لأنّه منهم بل رئيسهم.
- شارع ناچار است به همان نحو حکم کند که عقلاء حکم می‌کنند؛ چون از آنها و بلکه رئیس آنها است.

راه کشف امضای معصوم

- ایشان بین ارتکازات و سیره‌های عقلایی با احکام عقلی تفکیک قائل نشده‌است و بحثی در باب ارتکازات عقلایی مطرح کرده‌است که منطقی‌ها و فیلسوفان ما آن را ذیل عنوان «آراء محموده» آورده‌اند.
- گفته‌اند:
- آراء محموده چیزهایی هستند که عقلا آنها را پذیرفته‌اند. در واقع احکام عقلی هستند و چون عقل به آنها حکم کرده‌است، همه عقلا آنها را پذیرفته‌اند.

راه کشف امضای معصوم

- از مجموع مطالب ایشان این نکته به دست می آید که اگر یک سیره، عقلایی باشد، نشان دهنده وجود یک ارتکاز عقلایی است و این ارتکاز عقلایی نشان دهنده وجود یک حکم عقلی است و وقتی یک حکم عقلی وجود داشت، شارع هم در این حکم با بقیه عقلا مشترک است.

راه کشف امضای معصوم

- ایشان می پذیرد - در حدی که شهید صدر - رضوان الله تعالی علیه - اشاره کردند - که ممکن است شارع یک سیره یا ارتکاز عقلایی را ردع کند.
- بنابراین نمی گوید اگر یک سیره ای عقلایی بود، حتماً ارتکاز هست و حتماً حکم عقلی هست و حتماً شارع همین حکم را پذیرفته است . شهید صدر - رضوان الله تعالی علیه - در مقام جواب ظاهراً به همین نکته اخیر توجه دارد.

راه کشف امضای معصوم

- این چهار احراز، چهار مطلب جداگانه هستند و لازم و ملزوم همدیگر بودن به معنای یکی بودن نیست؛ چنان که اگر در گوش کسی سیلی زده شود، دردش را احساس می کند. اما احساس درد، با زدن در گوش دو چیز است؛ هر چند لازم و ملزوم هستند.
- از جمله کسانی که در دوران متأخر در اصول ابداعاتی دارد، و به بحث هایی پرداخته است که دیگران کمتر به آن پرداخته اند، آیت الله شیخ محمد حسین غروی محقق اصفهانی - رضوان الله تعالی علیه - معروف به کمپانی و صاحب حاشیه معروف مکاسب و کفایه است. ایشان از کسانی است که تصمیم هم داشت که نظم جدیدی به ساختار اصول دهد که شاگرد ایشان مظفر - رضوان الله تعالی علیه - سعی کرد آن را در کتاب خودش بیاورد.

راه كشف امضای معصوم

- نقد شهید صدر بر کلام محقق اصفهانی
- ایشان دو جواب به بیان محقق اصفهانی - رضوان الله تعالى عليه - می دهد:

راه کشف امضای معصوم

- جواب اول
- می فرماید اینکه شارع یکی از عقلا است، کافی نیست برای اینکه حکم کنیم حتماً با سایر عقلا در این امر مشترک است زیرا :

راه کشف امضای معصوم

- اولاً این طور نیست که همه ارتکازات و سیره‌های عقلایی از حکم عقل نشأت گرفته باشد، بلکه گاهی نتیجه عواطف یا فهم‌های عقلا است که ممکن است درست هم نباشد. گاهی عقلا کارهایی می‌کنند که از نظر عقلی مقبول نیست و این نشان می‌دهد که بناء عقلا بر دقت عقلی نیست؛

راه کشف امضای معصوم

- برای مثال وقتی عقلا ببینید دو چیز به هم شبیه‌اند، گمان می‌کنند که در همه احکام مثل هم هستند؛ در حالی که همین مطلب به لحاظ دقت عقلی صحیح نیست. عقل می‌گوید تمثیل مفید ظن است در عین حال عقلا به صورت ارتکازی تمثیل را دلیل می‌دانند و به آن استناد می‌کنند. در منطق به این تمثیل می‌گوییم که همان قیاس فقهی است.

راه کشف امضای معصوم

- بنابراین وجود سیره عمل به قیاس فقهی یا تمثیل در بین عقلا، کاشف از وجود یک ارتکاز در بین عقلا است و دلیل بر وجود حکم عقل نیست.
- پس ممکن است چیزی عقلایی باشد، ولی عقلی نباشد و شارع آن را نپذیرد. بنابراین در عین حال که شارع یکی از عقلا است ممکن است مطلبی را نپذیرد به دلیل اینکه مورد پذیرش عقل نیست.

راه کشف امضای معصوم

- و ثانياً آیا شارع همة احکام عقلی را می پذیرد؟
- شهید صدر - رضوان الله تعالى عليه - می فرماید
- ممکن است حکمی عقلی باشد و در عین حال شارع آن را قبول نکند. بنابراین ممکن است شارع حتی سیره و ارتکازی را که پشتوانه یک حکم عقلی است، قبول نکند؛ زیرا عقل ما محدودیت ادراکی دارد و همه چیز را که درک نمی کند. اما شارع قسمت هایی را که عقل از ادراک آنها ناتوان است، درک می کند. برای همین ممکن است با قضاوت عقل موافق نباشد.

راه کشف امضای معصوم

- در مباحث اصولی می‌گوییم احکام عقلی دو دسته‌اند:

- الف - احکام عقلی تنجیزی

- این دسته هیچ حالت تعلیقی ندارند و تنجیزی هستند؛ یعنی عقل احتمال نمی‌دهد که جنبه‌ای از مسأله را نفهمیده باشد؛ مثلاً در امتناع اجتماع تقيضين که ابده بدیهیات تصدیقی است، عقل اصلاً احتمال نمی‌دهد بُعدی در این مسأله را ندیده باشد؛ به گونه‌ای که اگر می‌دید حکم به محال بودن اجتماع تقيضين نمی‌کرد. پس مجالی باقی نمی‌ماند تا شارع بگوید فلان مورد اجتماع تقيضين جایز است.

راه کشف امضای معصوم

- ب - احکام عقلی تعلیقی
- در این دسته از احکام عقلی عقل به نحو بتی (قطعی) حکم می‌کند؛ ولی حکمش معلق بر این است که شارع خلافش را نگوید؛ یعنی در موضوع حکم عقل، این معنا اخذ شده است که این حکم مادامی است که شارع بر خلافش مطلبی نگفته باشد؛ چون ممکن است این موضوع ابعاد دیگری هم داشته باشد که بر عقل پوشیده مانده باشد. عقل فقط می‌گوید در حیطه‌ای که من می‌بینم، حکمش این است و اگر شارع خلافش را نگفت معلوم می‌شود، من درست و کامل دیده‌ام. پذیرش احکام عقلی تعلیقی مبتنی بر این است که ممکن است عقل بعضی از جهات را درک نکند. خود عقل نیز این محدودیت را نسبت به خودش درک می‌کند.

راه کشف امضای معصوم

- جواب دوم
- جواب دوم ایشان در صورت تنزل از جواب اول است.
- ظاهراً مقصودشان از تنزل این است که بپذیریم هر سیره یا ارتکازی عقلایی باشد، حتماً شارع از حیث عقلایی خودش با آن موافق است.
- حال با فرض تنزل، می‌پرسیم آیا ممکن است شارع یک سیره یا ارتکاز عقلایی را به لحاظ شارع بودن خود ردع کند یا نه.

راه كشف امضای معصوم

- اگر بگوئید ممکن نیست، معنا ندارد که درباره احتمال یا احراز ردع بحث کنیم. اگر بگوئید ممکن است؛ چنان که پذیرفتید که سیره یا ارتکاز عقلایی قابل ردع است. آن گاه می پرسیم ما از شارع به حیثیت عقلی اش پیروی می کنیم یا حیثیت شرعی اش.

راه کشف امضای معصوم

- پر واضح است که در این بحث با تمسک به سیره یا ارتکاز می‌خواهیم یک عنصر شرعی را کشف کنیم نه یک عنصر عقلایی را. اگر بحث در کشف یک عنصر عقلایی بود همین که سیره یا ارتکاز عقلایی کشف می‌شد، دیگر بحث ما تمام بود.
- ولی اگر بحث در کشف یک عنصر شرعی باشد، صرف اینکه شارع از حیث عقلایی با سایر عقلا مشترک است، کافی نیست، بلکه باید احراز کنیم از حیث شرعی این مطلب را پذیرفته‌است.
- پس اگر احتمال ردع دهیم دیگر نمی‌توانیم بگوییم حتماً شرعاً چنین چیزی پذیرفته شده‌است.

راه کشف امضای معصوم

- حکمت امکان ردع شارع

راه کشف امضای معصوم

- اینکه احتمال می‌دهیم شارع به حیثیت شرعی اش ردع کرده باشد، بر اساس مبنایی است که می‌گوییم احکام تابع مصالح و مفاسد واقعی است. به تعبیر دیگر ممکن است در مواردی یک قضاوت عقلایی درست نباشد و شارع آن را بر اساس علمش نسبت به مصالح و مفاسد واقعی ردع کند نه اینکه در عین حال که عقلاً درست فهمیدند، شارع حکیم بدون دلیل با آنها مخالفت کند!

راه کشف امضای معصوم

- بنابراین وقتی شارع با سیره یا ارتکاز عقلا مخالفت می‌کند، معنایش این است که این سیره یا ارتکاز مطابق با واقع نیست و ناشی از حکم عقل نیست، بلکه عقلا به خاطر عواطف، احساسات و برای اینکه چرخ زندگیشان بچرخد، چنین رفتار یا دیدگاهی را دارند یا اگر از ناشی از حکم عقل است، از مواردی است که عقل ابعاد آن مسأله را ندیده‌است.

راه کشف امضای معصوم

- بررسی کلام شهید صدر

راه كشف امضای معصوم

- جواب دومی که شهید صدر - رضوان الله تعالى عليه - داده است، هر چند به ظاهر تنزل کرده است، در واقع همان جواب اول است؛ یعنی این دو، دو جواب مستقل نیستند و جواب دوم مستبطن همان جواب اول یا به تعبیری دیگر جواب اول شرح جواب دوم است؛ زیرا وقتی احتمال می دهیم سیره یا ارتکاز عقلا ردع شده باشد، در واقع پذیرفته ایم که ممکن است سیره یا ارتکاز عقلا حکم عقل نباشد یا اگر حکم عقل است، ممکن است عقل اینجا همة مطلب را درک نکرده باشد.

راه كشف امضای معصوم

- در منطق حجت را به سه قسم تقسیم می‌کنیم: ۱- کلی به جزئی (قیاس) ۲- جزئی به کلی (استقراء) ۳- جزئی به جزئی (تمثیل)

راه کشف امضای معصوم

- مثال دیگر آن بحث ربا است که ارسطو در در یک تحلیل عقلی می گوید ربا دزدی است. اما عقلا آن را امر مشروعی می پندارند. در حقیقت با اینکه عقلا دزدی را قبیح می دانند، ربا را از مصادیق دزدی نمی دانند.
- بحوث فی علم الأصول، ج ۴، ص ۲۴۵.
- این تنزل - جواب اول را نشنیده بگیریم - که ایشان مطرح کرده اند، خودش مستبطن یک نوع تنافی است.
- بحوث فی علم الأصول، ج ۴، ص ۲۴۵.
- همان، ج ۴، ص ۲۴۵.
- اضافه شده